

Давня та нова історія України

Ю. І. Головка

БОРОТЬБА З КОНТРАБАНДНОЮ ТОРГІВЛЕЮ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ В ОСТАННІЙ ЧВЕРТІ XVIII – НА ПОЧАТКУ XIX СТ.

Організація та ефективність боротьби з контрабандним промислом завжди привертала увагу дослідників історії зовнішньої торгівлі, історії митної справи та прикордонної служби, тому маємо ґрунтовні дослідження з історії розвитку контрабандного промислу, щодо різновидів контрабандних товарів та способів безмитного провезення товарів через державний кордон, впливу контрабанди на розвиток зовнішньої торгівлі та внутрішнього ринку і т.д. Зверталися окремі дослідники і до проблеми контрабанди на півдні України останньої чверті XVIII – початку XIX ст., але, як правило, побічно та у зв'язку з висвітленням інших питань. Так, М.І. Фірсов в нарисах історії торгової політики часів Катерини II зазначав, що результати боротьби з контрабандою у цей час були незадовільними і не відповідали затracеним урядом зусиллям та коштам, у тому числі, і на півдні України [1]. На неспроможності урядів Російської імперії подолати контрабандний промисел наголошував у своїх дослідженнях з історії митної політики європейських країн від давнини до XIX століття І.М. Кулішер [2-4]. Б.М. Угаров підкреслював, що з другої половини XVII століття спроби Російської держави боротися з контрабандистами силовими методами (тілесні покарання) успіху практично не мали і лише наприкінці XVIII століття деякого зменшення контрабанди вдалося досягти шляхом практичної відміни ряду митних обмежень [5]. Дослідження Л.Г. Білоусової та Г.Л. Малинової, присвячене 200-річчю створення та діяльності Одеської портової митниці, також торкається окремих питань боротьби з контрабандною торгівлею на півдні України (на прикладі Одеської портової митниці) та вжитих задля зменшення контрабанди заходів [6].

Боротьба з контрабандою належить до питань державного значення, оскільки власне контрабанда можлива тільки за наявності державного кордону та державного регулювання зовнішньої торгівлі. Вирішення цього питання – попередження та припинення контрабандної торгівлі - традиційно покладалося на митні установи та митних службовців, але у XVIII - на початку XIX ст. держава визначала саме поняття контрабанди дуже приблизно, що давало змогу досить вільного її тлумачення і ускладнювало як власне боротьбу з контрабандою, так і легальну міжнародну торгівлю.

У 70-80-х рр. XVIII ст. на півдні України у результаті періодичних зрушень державного кордону Російської імперії, приєднання нових територій до Російської імперії, появи нових населених пунктів, появи нових та зміни старих торгових шляхів, розширення та вдосконалення митної мережі на Півдні очевидними стали обсяги контрабандного промислу, які збільшувалися разом зі зростанням товарообігу та ставали більш різноманітними методи контрабандистів. Митна мережа та держава не встигали за темпами нелегальної торгівлі.

На півдні України питання попередження контрабандної торгівлі було поставлено одночасно з проектуванням митної мережі. У середині 70-х рр. XVIII ст. помічник митного обер-директора Новоросійської та Азовської губерній І. Федуркін за наказом намісника Г.О. Потьомкіна оглядав територію згаданих губерній з метою визначення особливостей та перспектив місцевої та зовнішньої торгівлі для розбудови південноукраїнської митної мережі. Помічник обер-директора писав у поданих на ім'я намісника рапорти та записці, що з Молдавії, Валахії, Польщі, Туреччини привозять шовкові товари (із позолотою та сріблом), золото, шовк-сирець та фарбований, різне полотно, прянощі, горіхи, овечу вовну, бавовняні тканини, галантерейні товари, жіночі прикраси, порцеляну, різноманітні вина (волоське, грецьке, угорське), цукерки, скатертини та серветки, килими; вивозять віск, українські килими з вовни, пояси, биків, овець, кіз, коней, мідь, хутро, полотна, юхту, залізо, масло коров'яче та овече, мішки та український тютюн [7, арк. 89-90]. І. Федуркін відзначав, що на території даних губерній боротися з контрабандою - особливо шовкових товарів та золотих виробів - буде важко через традиційність та виключну прибутковість цього промислу, а також через практичну не-

можливість організувати достатній контроль на суходолі (у прикордонних митницях), а тому пропонував звернути особливу увагу на розвиток портів та морської торгівлі, оскільки, за його спостереженнями, морська контрабанда суттєво менша за сухопутну (обминути портову митницю значно важче, ніж прикордонну) [7, арк. 90 зв.].

Виявлений у фонді Г.О. Потьомкіна (Російський державний військово-історичний архів) документ без підпису та дати складання являє собою нотатки стосовно стану та можливостей розвитку торгівлі та промислів у Криму та на Дніпрі. Документ знаходиться в справі 1777 р. у складі доповіді Військової колегії імператриці: невідомий автор відзначив значні обсяги контрабанди в Криму й широкі перспективи для розвитку хліборобства та торгівлі зерном у Подніпров'ї. Особливу роль автор доповіді відводив митним та карантинним установам, які мали сприяти розвитку законної та безпечної зовнішньої торгівлі [8, арк. 73-75]. Такої ж точки зору дотримувався й помічник митного обер-директора І. Федуркін, коли складав свої пропозиції стосовно організації митної мережі в межах Новоросійської та Азовської губерній - практично всі вони були враховані в проекті Г.О. Потьомкіна щодо створення митної мережі на півдні [9, арк. 101-102].

У 1788 р. Комісія з комерції вивчала роботу митниць Російської імперії і дійшла висновку, що завдяки посиленню контролю на митницях стала неможливою контрабанда важких товарів, що вважалося певним досягненням, але збільшилося нелегальне провезення зручних для контрабанди товарів, наприклад, коштовностей. Врешті-решт, вже в 1794 р. Комерц-колегія, аналізуючи статистичні матеріали, дійшла висновку про значні зловживання на митницях: згідно статистичних даних в 1794 р. в Росії зовнішньоторговий баланс став на 6,5 млн. руб. пасивнішим, що свідчило про значне зростання імпорту, але звіти митниць цієї тенденції не підтверджували [4, с. 214-215].

Одним із засобів боротьби з контрабандою було часткове або вибірково спрямоване припинення торгівлі. Періодично уряд "вилучав" із товарообігу деякі товари, які таким чином отримували статус контрабанди. Такі дії могли бути спричинені політичними ("митна блокада"), економічними (протекціонізм) або військовими факторами. Так, указ від 26 червня 1789 р. забороняв привозити до Російської імперії шовкові, вовняні, бавовняні та інші товари, підкреслював карну відповідальність митних службовців за потурання контрабанді, наголошував на винагородженні всіх причетних до виявлення та затримання контрабанди та детально регламентував дії митних службовців задля попередження контрабанди. По-перше, об'їздики та наглядачі повинні були особливо слідкувати за можливою імпортною контрабандою, а щоб зменшити можливості підкупу, залишалося правило 1782 р. про щорічне переведення об'їзджиків та наглядачів на інше місце служби (при патрулюванні); по-друге, урядовці, митні службовці, наглядачі, об'їзджики, які сприяли контрабанді, відповідали за злочин перед судом; по-третє, той, хто повідомить або знайде контрабанду, отримував у нагороду весь товар без винятку, за єдиної умови - затаврувати товар на митниці та сплатити належне за товар мито (щоб уникнути плутанини, на таких товарах ставилося особливе тавро); четверте, донощик мав право взяти чверть отриманого товару на 6 тижнів, щоб заробити грошей на мито, або міг дозволити продавати ці товари з публічного торгу, а йому були б передані отримані гроші за відрахуванням мита. Указ передбачав можливість невдалим торгів, коли мито склало б дві третини отриманих грошей - у такому випадку з грішми вирішували таким чином: дві третини віддавали як винагороду, а одна третина надходила до державного скарбу. Контрабандисти ж у будь-якому випадку втрачали свій товар і мали постати перед судом [10, с. 44]. Пошуки контрабанди продовжувалися й після проходження митного контролю: іноземні товари підлягали огляду в місцях великих торгів, де перевірялася наявність митного тавра та його відповідність стандартам [10, с. 45]. Якщо на товарі не було клейма, але товар був дозволений до ввезення до імперії, тоді власник товару або сплачував мито, або доводив, що мито було сплачено раніше - у такому випадку на товар ставилося нове клеймо і товар фіксувався в спеціальних відомостях. Контрабандні товари конфіскувалися без будь-яких умов [10, с. 65]. Перевірка товарів мала проводитися не пізніше ніж за 3 дні до початку торгів і була обов'язковою: неперевіреною товаром торгувати заборонялося [10, с. 55].

На час військових дій увезення товарів до Російської імперії дозволялося лише для потреб діючої російської армії - у той же час, експорт російських товарів не заборонявся [10, с. 43-44]. Це, однак, не стосувалося необхідних для армії речей, наприклад, коней - із початком військових дій експорт коней суворо заборонявся [11, с. 39]. Така заборона діяла впродовж усієї війни з Туреччиною (1787-1791 рр.) й неодноразово підкреслювалася урядом [11, с. 31].

Жорстке ставлення до контрабандистів стосувалося всіх верств населення: наприклад, дворян за участь в контрабанді виключали з дворянського зібрання і вони втрачали право обіймати посади [10, с. 124]. Але далеко не всіх зупиняла загроза покарання та значних фінансових збитків. Так, новоросійський намісник Г.О. Потьомкін у своїх розпорядженнях 1790 р. неодноразово підкреслював необхідність контролю за вивозом коней за кордон і попередження контрабанди коней. Імперія знаходилася у стані війни з Туреччиною і коні були потрібні російській армії, тому новоросійський намісник наказував виявляти торговців кіньми; у нагороду намісник давав половину затриманого табуна, а контрабандисти підлягали суду як державні злочинці [11, с. 21]. Особливо контрабандою коней грішили елизаветградські купці [11, с. 26]. Інколи матеріальне заохочення давало результат: у грудні 1790 р. поміщик Новомиргородського повіту секунд-майор Шміт зі своїми підданими за-

тримав табун, який таємно переганяв до Польщі мешканець Новомиргорода Семен Жаков. Половину затриманого табуна отримав поміщик, а іншу половину "польський житель Матвеенко" [11, с. 115]. У тому ж році Г.О. Потьомкін задовольнив прохання польського короля і дозволив купити ротмістру коронної польської кінної гвардії Станіславу Космовському 300 коней. Але в самому дозволі - тобто в документі - вказана інша кількість коней: "до 200" [11, с. 36]. Ротмістру було дозволено їздити по Україні, Харківській, Курській та Тульській губерніям аж до Москви для закупівлі коней для польської гвардії. Під час перебування ротмістра в Миргороді його було заарештовано, про що сповістили польського короля, який звернувся до новоросійського намісника, який, в свою чергу, наказав розібратися з цією справою Катеринославському губернатору В. Каховському. На жаль, невідомо, як розглядалася справа, але в серпні 1790 р. Г.О. Потьомкін підсумував результати розслідування: було наказано 376 коней (не 200 і не 300), придбаних ротмістром С. Космовським, переправити за кордон через найближчий форпост. Якщо виявиться нестача коней (тобто менше 376), тоді Новомиргородському повітовому суду треба б було відшукати цих коней і повернути С. Космовському. У справі проходили ще підпоручик Радич (якому було наказано повернути ротмістру 200 руб.), об'їждчики Коновал та Веретинський (яких звинуватили в таємному прогоні коней через кордон) та цолнер Полянка (якого підозрювали в участі в контрабанді коней на тій підставі, що він допоміг обом об'їждчикам зникнути з-під арешту, а також звинуватили в недостатньому нагляді за митними службовцями та незадовільному виконанні службових обов'язків) [11, с. 39-40]. На жаль, невідомо, чим, врешті-решт, скінчилася справа, але цей приклад добре висвітлює складності в роботі митниці, численність зловживань, вигідність та чисельність контрабанди.

З контрабандою деяких товарів уряд боровся не один десяток років, а проблема зберігала свою актуальність і надалі. Наприклад, вивезення срібла та російських монет, яке було заборонено ще в 1744 р., урядові так і не вдалося припинити: в 1764 р. навіть було наказано видавати жалування козакам мідними грошиками, що мало б значно зменшити контрабанду [12, с. 205]. Але й на початку 90-х років XVIII ст., коли вже й козацтва не існувало, контрабанда російських монет не припинялася. У грудні 1791 р. іменний указ черговий раз заборонив перевезення через кордон російських монет та банківських асигнацій. Передбачалася нагорода тому, хто знайшов контрабанду, причому знову за рахунок контрабандиста: винуватець сплачував штраф, який дорівнював вартості контрабанди - цей штраф виплачувався як нагорода за затримання контрабанди (сам товар конфіскувався). Якщо контрабандиста ловили знов, то покарання ставало значно суворішим. У випадку, коли не могли знайти власника контрабанди або він був неспроможний сплатити штраф, винагорода донощику складалася з половини вартості контрабанди, а решта призначалася Приказу громадської опіки [12, с. 287].

Яскравим прикладом політичних причин обмеження міжнародної торгівлі може слугувати митна блокада Франції в 1793-1796 рр., коли в Російській імперії вважалися контрабандою не тільки будь-які французькі товари, але й подібні до них [13, арк. 16].

В 1793 р. через припинення стосунків Росії з революційною Францією було видано указ, який формально обмежував, а фактично забороняв будь-яку торгівлю з Францією. В Росію заборонялося привозити взагалі будь-які французькі речі, навіть якщо вони не перераховувалися в цьому документі. А щоб указ належно виконувався і щоб попередити можливу контрабанду, було заборонено імпортувати ще доволі багато інших товарів, навіть не французького виробництва [10, с. 414]. Контрабанду наказувалося знищувати, а якщо це неможливо - тоді в двотижневий термін вивезти за межі імперії та продати, якщо контрабанда була знайдена в порту; на прикордонних митницях термін було обмежено до 3 днів - контрабанду спродували в першому-ліпшому закордонному містечку. Отримані кошти надходили до губернського Приказу громадської опіки або, якщо злочинець не міг сплатити штраф, використовувалися для винагороди донощику. В останньому випадку контрабандист ставав казенним боржником. Винагороду віддавали без будь-яких відрахувань; але коли товар вивозили на продаж, тоді відраховували витрати на перевезення. Коли ж не знаходили власника контрабанди, тоді продажу підлягав не тільки сам товар, а взагалі все знайдене майно: коні, вози, тара та інше - і вся сума передавалася донощик. Указ також наголошував, що з 1 січня 1794 р. контрабандою будуть вважатися всі товари, що тепер заборонені, але були привезені до оголошення указу (8 квітня 1793 р.), коли вони контрабандою не вважалися [10, с. 415]. Але в грудні того ж року вже було дозволено відправляти такі товари з Росії в будь-якому напрямку з початком навігації 1794 р. (тобто навесні) [10, с. 476]. Стосовно контрабанди правила 1793 р. зберігалися майже без змін до кінця XVIII ст.: лише в 1797 р. було наказано не знищувати контрабанду, а продавати за кордоном і надсилати отримані гроші до Комерц-колегії для екстраординарних митних потреб [14, с. 769].

Наполеглива боротьба з контрабандою мала й інший бік - до лав контрабандистів могли потрапити і законотворчі торговці, які через власну необізнаність або неможливість не виконували певні правила, як правило, ввозу товарів - торговці могли привезти товари, не позначені в жодному переліку товарів, невірно розрахувати обсяги товару та його вартість, привезти товари у невідповідній до російського законодавства упаковці, крім того, це саме законодавство могла зазнати суттєвих змін за час подорожі самого торговця. Саме тому, щоб не мати проблем із вирахуванням та

сплатою мита купець мав дотримуватися певних правил. По-перше, для кожної тари з товаром (бочка, ящик і т.д.) в оголошенні на митниці вартість вказувалася окремо, а не загальна на весь товар. По-друге, купець мав оголосити точний перелік товарів, тому що в разі помилки - чи навмисної, чи випадкової - "зайве" (неоголошене) конфіскувалося як контрабанда, а за неіснуюче, але оголошене, стягувалося мито. Таке правило мало змусити торговців вести точний облік товарів, але не завжди це було можливо й могло призвести до невинуватених конфіскацій [15, арк. 2]. І, по-третє, мито треба було сплачувати без відстрочок [10, с. 938-940].

Запроваджені відповідно до іменного указу 1797 р. [10, с. 415] правила стосовно конфіскації затриманої контрабанди та нагородження учасників затримання були подовжені "Положенням про нейтральну торгівлю на 1811 рік" [16, с. 71-75]: контрабандисти повинні були сплатити штраф у розмірі вартості затриманої контрабанди на користь учасників затримання контрабандного товару.

Про практичну реалізацію цього правила свідчать виявлені рішення митного присутствія Одеської портової митниці за березень 1816 р.: звинувачення у контрабанді рому було пред'явлене шкіперу російського торгового судна "Святий Василій" Євстафію Плетниченку та двом грекам (підданим Туреччини) Петру Кітерлакі та Матео Кастелі (5 великих та 8 менших бочок рому були таємно вивантажені з торгового судна). Після проведеного слідства було вирішено контрабандний товар конфіскувати, а з трьох винних стягнути для винагородити митних службовців вартість контрабандного рому – 15 314 руб. 91 коп. Нагороду мали отримати митний наглядач колезький асесор Дембровський та його помічник Орлянський, козаки Донського полку Михайло Медведєв та Герасим Попов, митні об'їзджики Максимович, Іван та Опанас Іванченки, а також дворянин Теотул, який самостійно віднайшов у піску цілу бочку контрабандного рому. Щоб зібрати згадувану раніше суму, було наказано продати майно М. Кастелі та П. Кітерлакі та судно Є. Плетниченка й передати їх до суду [17, арк. 2, 15].

При Департаменті зовнішньої торгівлі працювали митні ревізори, які вели слідство з контрабандних справ. Щоб запобігти можливим зловживанням із боку митних службовців, Департамент заборонив митним установам чинити стосовно контрабандних товарів будь-які дії, окрім затримання [18, арк. 101]. Слідство в контрабандній справі могло тривати доволі довго, наприклад, 1807 р. в Бахчисарай у євпаторійського купця були конфісковані заборонені до імпорту турецькі хустки, справу вирішили лише в 1809 р., а винагороду учасники виявлення контрабанди отримали в 1810 р. [19, арк. 10].

У будь-якому випадку митні службовці мали дотримуватися чітко визначених правил щодо виявлення контрабанди, конфіскації товарів та проведення аукціону. В останньому випадку процедура визначалася спеціальними правилами, розробленими Державною радою й височайше затвердженими 14 липня 1813 р. Для того щоб провести аукціон, необхідно було, по-перше, отримати дозвіл Департаменту зовнішньої торгівлі, по-друге, визначити вартість контрабанди, по-третє, опублікувати в пресі оголошення про проведення аукціону. Оцінювали товари спеціальні міські чиновники (присяжні оцінювачі), представники міської влади або й самої митної установи в присутності земського справника або засідателя. Визначену ними ціну товарів затверджував Департамент або наказував їх перецінити. Таким чином, виконувалася друга умова організації аукціону. Далі департамент визначав, де й коли треба опублікувати оголошення про аукціон (о котрій починаються торги, перелік усіх товарів із позначенням кількості). За проведенням аукціону мав наглядати один із членів митного присутствія, а саме дивитися, щоб товари не були продані дешевше за затверджену Департаментом ціну, щоб аукціоніст та митні службовці не купляли конфіскований товар. Якщо встановлену за товар ціну на аукціоні не дали, про це повідомляли Департамент й очікували його рішення щодо подальших дій. Особливі правила стосувалися товарів пошкоджених або непридатних для зберігання: справи щодо таких товарів улаштовувалися позачергово й найближчим часом (допускався продаж без попередньої оцінки, без перевезення до місця проведення аукціонів, але після рапорту до Департаменту). Усі витрати на аукціон та перевезення конфіскації відшкодовувалися за рахунок уторгованої на аукціоні суми [20, с. 599-601]. На випадок подання апеляції власником конфіскованого товару або перегляду справи митні установи зберігали у своїх архівах документи про конфісковані товари та про хід слідства не менше 5 років [21, арк. 59].

Приділялася увага й обліку виявленої та вилученої митними службовцями контрабанди. Спеціальні форми митної документації були передбачені для конфіскованих товарів: записували дату конфіскації, назву товарів, прізвище особи, яка виявила контрабанду, назву транспорту, яким було привезено контрабанду, та прізвище власника цього транспорту, кому був адресований товар, прізвище власника товару, якщо товар був виявлений не на митній установі, тоді вказувалося звідкіля його доправили до митниці, кількість та вартість товару, стягнене мито [18, с. 20]. Звітність щодо конфіскованих товарів була обов'язковою.

Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. проблема контрабанди на півдні України залишалася злободенною і потребувала невідкладних дій. Основним знаряддям боротьби з контрабандою була митна система, яка дозволяла регулювати товарообіг, судноплавство, контролювати рух населення через кордон. За допомогою підвищення митних зборів та встановлення особливих вимог до товарів та супровідних документів держава могла практично припинити торгівлю з будь-якою країною

без запровадження фактичних заборон – подібна тактика використовувалася й для боротьби з контрабандою, хоча затратені кошти та зусилля не призводили до суттєвого зменшення контрабандного промислу. Власне, вирішити дану проблему було й неможливо з огляду на стан митної системи та самої держави, розбіжності в економічних інтересах різних груп населення. Контрабанда була частиною таємної економіки держави і яскраво характеризувала негаразди в соціально-економічному та політичному розвитку держави. Уряд за допомогою митних установ боровся з фактичною контрабандою, тобто не з причинами даного явища, а з його проявами, саме тому практичний результат міг бути лише тимчасовим.

Джерела та література

1. Фирсов Н.И. Правительство и общество в их отношениях к внешней торговле России в царствование Екатерины II. – Казань, 1902.
2. Кулишер И.М. Очерки по истории таможенной политики. – СПб., 1903.
3. Кулишер И.М. Основные вопросы международной торговой политики. – Пг.: Кооперация, 1918. – Ч.1.
4. Кулишер И.М. История русской торговли до XIX века включительно. – Пб., 1923.
5. Угаров Б.М. Международная борьба с контрабандой. – М., 1981.
6. Одесской таможне 200 лет. – Одесса, 1995.
7. Российский государственный архив древних актов (РГАДА). – Ф. 16. – Оп. 1. – Спр. 797. – Ч. 5.
8. Российский государственный военно-исторический архив (РГВИА). – Ф. 36. – Оп. 1 (1815-1834). – Спр. 110. – Ч. 1.
9. РГВИА. – Ф. 36. – Оп. 1 (1815-1834). – Спр. 135. – Ч. 1.
10. Полное собрание законов Российской империи с 1649 года (ПСЗРИ). – Собрание 1-е. – СПб., 1830. – Т. XXIII.
11. Богумил А. Из истории управления Новороссией князем Г.А. Потемкиным. – Выпуск 1. – Екатеринослав, 1905.
12. Эварницкий Д.И. Сборник материалов для истории запорожских казаков. – СПб., 1888.
13. Державний архів Автономної Республіки Крим (ДААРК). – Ф. 792. – Оп. 1 (1785-1797). – Спр. 434.
14. ПСЗРИ. – Собрание 1-е. – СПб., 1830. – Т. XXIV.
15. Державний архів Одеської області (ДАОО). – Ф. 1. – Оп. 190 (1823-1830). – Спр. 35.
16. Таможенное дело России (Сборник материалов и документов). – М., 1998. – Т. II (1722-1864).
17. ДААРК. – Ф. 369. – Оп. 1 (1784–1903). – Спр. 18.
18. ДААРК. – Ф. 369. – Оп. 1 (1784–1903). – Спр. 88.
19. ДААРК. – Ф. 369. – Оп. 1 (1784–1903). – Спр. 74.
20. ПСЗРИ. – Т. XXXII (1812–1814). – СПб., 1830.
21. ДАОО. – Ф. 40. – Оп. 1 (1811–1896). – Спр. 216.

Summary

The main reasons and features of development of contraband trade of the Southern Ukraine in the last quarter of XVIII and the beginning of XIX centuries, the main peculiarities of the struggle against smuggle contraband and effectiveness of governmental activities in this field were elucidated.

I. M. Петренко

РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВОСЛАВНОЮ ЦЕРКВОЮ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ВІДНОСИН (НА ПРИКЛАДІ ПІВДЕННОЇ УКРАЇНИ ОСТАННЬОЇ ЧВЕРТІ XVIII СТ.)

Православна Церква в Російській імперії відігравала роль одного із важливих соціальних інститутів, який активно взаємодіяв зі світською владою. Причому, протягом другої половини XVIII ст. посилюється вплив останньої на духовенство, яке було змушене виконувати все більше функцій по нагляду за дотриманням мирянами не лише християнської віри та її обрядів, а й за їхньою законослухняністю й прихильністю до влади. До компетенції церкви відносилися й шлюбно-сімейні відносини, які належать до самих консервативних типів стосунків у суспільстві. Духовна влада зобов'язана була їх регулювати та впорядковувати у відповідності із державною політикою світської влади. У XVIII ст. відбулися важливі зміни в системі шлюбно-сімейного законодавства Російської імперії. Вони стосувалися, переважно, посилення контролю церкви в різних галузях життя, в тому числі й у шлюбних відносинах, а майновий характер угоди про шлюб, як це було раніше, відходив на другий план; сам же шлюб визнавався одним із церковних таїнств.

Роль Православної Церкви у шлюбно-сімейних відносинах на півдні України в останній чверті XVIII ст. належить до маловивчених проблем. Однак, деякі аспекти визначеної теми дослідження